

ISSN 2181-922X

O'ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

LINGVISTIKA

2024 Vol. 2 (1)

www.navoiy-uni.uz

www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir:	Hamidulla Dadaboyev
Bosh muharrir o'rinbosari:	Zulxumor Xolmanova
Mas'ul kotib:	Dilafruz Muhammadiyeva

Tahrir hay'ati

Baxtiyor Abdushukurov, Samixon Ashirboyev, Sulton Normamatov, Munavvara Qurbonova, Muhayyo Hakimova, Dilarabo Baxronova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmonova, Marhabo Umurzoqova, Manzura Shamsiyeva, Zilola Shukurova, Gavhar Komilova, Kamola Rixsiyeva, Iqbol O'razova, Muhabbat Madaminova, Rohila Abdullayeva, Saodat Israilova, Mushtariy Xolmurodova, Nodir Jo'raqo'ziyev.

Jurnal haqida ma'lumot

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

"Lingvistika" Oliy attestatsiya komissiyasi ilmiy nashrlar ro'yxatidagi "O'zbekiston: til va madaniyat" jurnalining tilshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta e'lon qilinadi. "Lingvistika" seriyasida professor-o'qituvchilar, doktorantlar, stajyor-tadqiqotchilar, mustaqil izlanuvchilar, magistrantlarning lingvistika yo'nalishidagi ilmiy maqolalari nashr etiladi.

"Lingvistika" seriyasi 2021-yil mart oyidan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief:	Hamidulla Dadaboev
Deputy Editor in Chief:	Zulkhumor Kholmanova
Executive secretary:	Dilafruz Muhammadiyeva

Editorial Committee

Bakhtiyor Abdushukurov, Samikhon Ashirbayev, Sultan Normamatov, Munavvara Kurbanova, Muhayyo Hakimova, Dilrabo Bakhronova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmanova, Marhabo Umurzakova, Manzura Shamsiyeva, Zilola Shukurova, Gavhar Komilova, Kamola Rikhsiyeva, Iqbol Urazova, Muhabbat Madaminova, Rohila Abdullayeva, Saodat Israilova, Mushtariy Kholmuradova, Nadir Jorakoziyev.

Journal information

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results. The authors' ideas may differ from those of the editors'.

“**Linguistics**” is a linguistic series of the journal “Uzbekistan: Language and Culture” which in the list of scientific publications of the High Attestation Commission, published four times a year. The “Linguistics” series publishes linguistic articles by professors, doctoral students, trainee researchers, independent researchers, and masters.

The “Linguistics” series was launched in March 2021.

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

Mundarija

Lingvistika

Shuhrat Hayitov

Bobur asarlarining filologik tadqiqi.....6

Kamola Rixsiyeva

Qa= asosli lingvistik birliklarning semantik to'r asosidagi tahlili19

O'razova Iqbol

Eski o'zbek tilidagi "holat" semali frazemalar tahlili (XIV asrning II yarmi manbalari asosida)28

Mamarajabova Iroda

Eski o'zbek turkiy tildagi vaqt konseptini ifodalovchi leksemalar taraqqiyoti42

Ma'suma Mo'minova

Suv komponentli frazemalarda milliy-madaniy belgilar ifodasi57

Israilova Saodat Turapovna, Dilnoza Jumanova

Diskurs va uning ilmiy talqini67

Zahro Abruyeva

Ijtimoiy muloqotga xos ayrim murojaat shakllarining lingvokognitiv tahlili75

Shaxlo Baxodirova

"O'tgan kunlar" romanidagi lakunar birliklar88

Zarnigor Davronova

Badiiy matnda antroponim va unga yondosh tushunchalarning lingvistik xususiyatlari (Abdulla Qodiriy ijodi asosida)100

Zarifa O'rinova

Aforizmlar – intertekstual birlik sifatida113

Saodat Israilova, Gulnoza Rayhonova

Tezauruslardagi shaxs otlarining paradigmaticasi125

Mirzayeva Go'zal

Dunyo va turk tilshunosligidagi neyrolingvistik tadqiqotlar xususida132

Azizova Nilufar

"Devoni lug'otit turk"dagi "oziq-ovqat" semali leksik birliklarni semantik maydon asosida tadqiq etish142

Content

Linguistics

Shukhrat Khaitov

A philologik study of Babur's works6

Kamola Rixsiyeva

Semantic web-based analysis of qa= based linguistic units19

Iqbol Urazova

Analysis of phrases with the term "state" in the old uzbek language
(Based on the sources of the second half of the 14th century)28

Mamarajabova Iroda

Development of lexemes with the concept of time in the straotürkic
language42

Ma'suma Mo'minova

Expression of national – cultural signs in phrases with a water
component57

Israilova Saodat Turapovna, Jumanova Dilnoza

Discourse and its scientific interpretation67

Zakhro Abrueva

Linguistic-cognitive analysis of social communication forms of
address75

Shaxlo Baxodirova

Lacunar units in the novel "O'tgan kunlar"88

Zarnigor Davronova

Linguistic features of anthroponym and related concepts in literary text
(based on the works of Abdullah Qadiri)100

Zarifa O'rinova

Aphorisms – as an intertextual unit113

Saodat Israilova, Gulnoza Rayhonova

Paradigmatics of personal nouns in thesauruses125

Go'zal Mirzayeva

About neurolinguistic research in world and Turkish linguistics132

Nilufar Azizova

Studying the lexical units of "food" in the "Devoni lugotit turk" based on
the semantic field142

“O’tgan kunlar” romanidagi lakunar birliklar

Shaxlo Baxodirova¹

Abstrakt

Abdulla Qodiriy romanlarini ko’zdan kechirar ekanmiz, adibning ona tilimiz xazinasidan asar voqeasini ifodalash va obrazlar xarakterini ochib berish uchun tanlab olingan so’zlari tabiiy, ularni ishlatish usuli va yozuvchining tili ravonligiga amin bo’lamiz. Maqolani yozishdan maqsad yozuvchi romanidagi lakunalarni yig’ish va ularni tahlil qilish. O’zbek romanchiligi asoschisi, o’zbek adabiyoti rivojiga munosib hissa qo’shgan buyuk yozuvchi Abdulla Qodiriydir. Abdulla Qodiriy asarlarini tili jihatdan o’rganish bo’yicha ma’lum ishlar qilinyapti. Biroq bu ishlar juda jiddiy tarzda, tizimli bir yo’nalishda davom ettirilishi zaruriyati bor. Abdulla Qodiriy ijodi, asarlari ko’plab yangi-yangi tadqiqotlar uchun manba – obyekt bo’lib xizmat qiladi. Yig’ilgan lakunalar o’zbek adabiy tilini boyitish uchun qo’yilgan qadamlardan biri bo’lib xizmat qiladi.

Kalit so’zlar: *lakuna, mahorat, sheva, umumxalq tili, leksika, roman, jadidchi, tadqiqot, muqobilsiz so’z.*

Kirish

Bugungi kunda jadidchilikka va uning namoyondalari g’oyalariga alohida e’tibor qaratilmoqda. O’zbek romanchiligi asoschisi, o’zbek adabiyoti rivojiga munosib hissa qo’shgan buyuk yozuvchi Abdulla Qodiriydir. “Mushtarak tariximizning yorqin sahifalarini tashkil etadigan ma’rifatparvar ajdodlarimizning ibratli faoliyatini, ularning o’z qimmatini va ahamiyatini hamon yo’qotmasdan kelayotgan boy merosini hamkor davlatlar hamda xalqaro tashkilotlar vakillari, taniqli xorijiy olimlar bilan birgalikda teran tadqiq va targ’ib etish bizning ustuvor vazifamizdir”, – deb yurtboshimiz Sh.Mirziyoyev 2023-yil 22-dekabr kuni Respublika Ma’naviyat va ma’rifat kengashi yig’ilishida ta’kidlab o’tdi. Shular jumlasidan yetuk adiblarimizdan biri Abdulla Qodiriy bu yil 130 yoshga to’ladi. Qodiriyning asarlari o’zbek xalqi hayotiga bag’ishlangan. A.Qodiriy asarlarini o’rganish va uning boy merosini yanada kengroq tahlil qilish nafaqat ma’naviyatimizni yuksaltirishda balki, o’zbek adabiy

¹ Baxodirova Shaxlo – Chirchiq davlat Pedagogika universiteti tayanch doktoranti.

E-pochta: shaxlo.bakhodirova@mail.ru

ORCID: 0009-0002-4094-1879.

Iqtibos uchun: Baxodirova Sh.B. “O’tgan kunlar” romanidagi lakunar birliklar. *O’zbekiston: til va madaniyat. Lingvistika.* 2024-2: 88-99.

tili soʻz boyligini oshirish uchun ham muhim manba boʻlib xizmat qiladi.

Abdulla Qodiriy asarlari tilining lingvistik tahlili mustaqilligimizdan keyingi yillarda birmuncha yangi kuch olmoqda. Biroq Abdulla Qodiriydek buyuk adib va soʻz sanʼatkori asarlari tilini atroflicha va keng miqyosda turli lingvistik aspektlarda jiddiy tadqiq qilish bu boradagi boʻshliqni toʻldirishga xizmat qiladi.

Til muttasil boyib boruvchi ijtimoiy hodisa boʻlib, har bir davrning oʻziga xos koʻzgusi sifatida jamiyatning turli sohalaridagi oʻzgarishlarni, rivojlanish va inqirozlarni, shuningdek, xalq maʼnaviyati va ruhoniyatini oʻz aslicha akslantirib turadi. Ayniqsa bu xususiyat til leksikasida aniq seziladi, kishilik jamiyatining ongidagi har bir oniy tafakkur va taxayyul tilda oʻz tajallisini koʻrsatadi.

“Necha ming yillardan beri tilda voqeʻlanib kelayotgan oʻsish-oʻzgarishdan iborat muntazam harakat til tirikligini taʼminlaydigan, uning uzun umriga tirgak tutadigan va shu tariqa uning sohibi boʻlgan qavmning yugurik zamon va yumaloq makondagi qadru qimmatini salomat saqlaydigan bemisl bir qudratdir” (Mahmudov 2015, 3). Bu harakatning mohiyatini anglashga yoʻnalgan tilshunoslik ilmi til xususiyatlari va qonuniyatlarini oʻrganishda davom etar ekan, uning yangidan yangi tilsimotlarini kashf qilib, til takomiliyatini taʼminlashga intilaveradi. Shu tariqa tillar boyishda davom etadi va soʻzlarning ohori toʻkilmasdan saqlanishi, ayniqsa, badiiy asarlarda aks etadi.

Abdulla Qodiriy asarlarini koʻzdan kechirar ekanmiz, adibning ona tilimiz xazinasidan asar voqeasini ifodalash va obrazlar xarakterini ochib berish uchun tanlab olingan soʻzlari tabiiy, ularni ishlatish usuli va yozuvchining tili ravonligiga amin boʻlamiz. Abdulla Qodiriy asarlaridagi ***lakuna***larni yigʻish, ularni tahlil qilish orqali adabiy tilimiz boyligini oshirishimiz hech shubhasizdir.

Lakuna fransuzcha *lakun* – “boʻshliq”, “chuqurlik”, “boʻsh joy” degan maʼnolarni anglatadi. Lakuna atamasining keng qoʻllanilishi va ommalashishi XX asrning 70-yillaridan boshlangan. Ayni shu yillarda lingvokulturologiya, tarjimashunoslik, lingvomamlakatshunoslik sohalarida tillarni qiyosiy oʻrganish, ularning bogʻliqligi va farqlanishlarini tadqiq etishga eʼtibor ancha kuchaydi. Mazkur tadqiqotlarda lakuna tushunchasi *oraliq, lakuna, zid soʻzlar, lakunalar yoki til xaritasidagi oq dogʻlar, tarjima qilib boʻlmaydigan soʻzlar, muqobilsiz, nol soʻz, muqobilsiz yoki fonli leksika, tasodifiy lakunalar, tarjimasiz leksika* kabi atamalar bilan nomlangan (Usmonova 2014, 79). Garchi turli manbalarda turlicha nomlangan boʻlsa-da, tilda

o'z nomiga (nomemaga) ega bo'lmagan tushuncha (semema)ni ifodalovchi mazkur hodisa haqida tadqiqotchilarning qarashlari bir-biriga yaqin.

Lakuna tushunchasining keng o'rganilishi uning yondosh hodisalardan farqlanishini va alohida lingvistik kategoriya sifatida tan olinishini tezlashtirdi. Dastlab, barcha muqobilsiz so'zlarni lakuna sifatida baholash avj olgan bo'lsa, keyingi yillarda lakuna terminining semantik qamrovi torayib, konkretlashdi (terminlashdi). Mazkur jarayonda lakuna tushunchasining mohiyati aniq va oson tushuniladigan darajagacha muayyanlashdi.

N.Dun sinxron lakunalarning ikki xil bo'lishini ta'kidlaydi: tilararo lakunalar va tilning ichki lakunalari (introlingval lakunalar) (Дунъ, 131).

I.A.Sternin va G.V.Bikova muayyan xalqlarning o'zaro aloqalaridagi lakunalarni 2 ta asosiy turga – ichki va tilararo lakunalarga ajratadi (Стернин 1998, 55-67). Bir til materiali asosidagi lakunalar ichki lakuna hisoblanadi. Til ichidagi lakunar birliklar kam o'rganilgan. I.A.Sterninning ta'kidlashicha: "Har bir tilda ko'p sonli til ichidagi lakunar birliklar mavjud, ya'ni garchi ma'nosiga ko'ra yaqin leksemalar mavjud bo'lsa-da, tilning leksik tizimida bo'sh, to'ldirilmagan joylar uchraydi" (Стернин 1999, 210). Ikki va undan ortiq tillardagi lakunalar tilararo lakunani, ya'ni tashqi lakunani yuzaga keltiradi.

Bugungi kunda lakunani o'rganish faqat ikki tildagi farqli jihatlarni aniqlashdangina iborat emas. Til leksikasining tizimli to'ldirilishi, boyitilishi uchun ham mazkur lingvistik hodisani chuqurroq tadqiq etish lozim. Tadqiqotchilar o'z ona tillarini o'zga til bilan qiyoslab, leksik sathdagi bo'shliqlarni aniqlashga va ularni bartaraf etishga intilmoqda, shuningdek, tafakkur va tasavvur bilan bog'liq, ongdashakllanadigan yangi tushunchalarning paydo bo'lishini hamda ularning nomlanish jarayonlarini ham obyektiv o'rganishga harakat qilmoqdalar. O'zbek tilshunosligida ham bu boradagi ishlarni jonlantirish, milliy til tarkibidagi lahja va dialektlarni adabiy til bilan qiyoslash badiiy asarlardagi lakunalarni jamlash adabiy til leksikasidagi lakunalarni aniqlash hamda to'ldirish til taraqqiyotini, sofligini ta'minlashga xizmat qilishi bilan ahamiyatlidir. Lakuna terminini tushunchaning mavjud bo'lmasligiga nisbatan emas, balki so'zning mavjud bo'lmasligiga nisbatan qo'llashni ma'qullaymiz. Chunki tushunchaning bo'lmasligiga nisbatan lakuna (bo'shliq) terminini qo'llash mantiqqa to'la muvofiq emas. O'zbek tilida shunday tushunchalar borki, adabiy tilda nomlanmagan, ammo

shevalarda mazkur tushunchalarni nomlovchi soʻzlar mavjud.

Asosiy qism

A. Qodiriy romanlari tilining ahamiyatli jihati shundaki, undagi voqealar muallif yashagan davrdan oldin sodir boʻlgan, yozuvchi oʻsha davrni aks ettirish uchun davr tilini oʻrgangan. “O’tkan kunlar” romani xalq orasida juda ommalashgani, hatto oʻqishni bilmaydiganlar ham eshitib zavqlangani bejiz emas, chunki asar xalqchil tilda yozilgan, demak, uning hech qaysi soʻzlari sun’iy emas. Adibning oʻz va uning qahramonlari tilida uchragan har bir soʻz va gapda ularning ruhiy-ma’naviy kayfiyati, orzu-niyati, insonga, uning hayotiga, tabiat hodisalariga munosabati, dunyoqarashi va madaniy saviyasi, his-tuygʻu va xulq-atvori aks etib turadi. Romanning dastlabki qismlaridanoq ana shunday goʻzallikka duch kelaveramiz.

“Ayrim hollarda ma’no kishilar ongida paydo boʻlgani holda ifodalash zarurati yoʻqligi uchun, unga shakl tanlanmasligi va soʻz holida shakllanmasligi kuzatiladi” (Mirtojiyev 2010, 26). Boshqacha aytganda, leksik birliklar mavjudligi xalq ongida muayyan konseptning mavjudligini koʻrsatadi, ammo tushunchaning mavjudligi uchun lingvistik birlikning mavjud boʻlishi shart emas (Голубева). Oʻzbek milliy madaniyatida ulugʻ kishilarning gapini qaytarmaslik (gapini ikki qilmaslik, e’tiroz bildirmaslik) konsepti mavjud. Biroq uni nomlovchi leksema yoʻq, shu bois uni izoh yoki soʻz birikmasi bilan tushuntirishga toʻgʻri keladi. Mazkur holat tilda konseptga mos leksemaning doimo mavjud boʻlavermasligini koʻrsatadi. “Tabiiy til obyektiv olamning va bilishning turli xil sohalariga tegishli boʻlgan predmetlar, hodisalar hamda ularning xossalari va munosabatlarini qamrab olish va ifoda qilishdek katta imkoniyatga ega. U semantik jihatdan yopiq sistema hisoblanadi. Boshqacha aytganda, tabiiy til boshqa tillarga murojaat qilmagan holda, mustaqil ravishda oʻzini qurishi va ifoda qilishi mumkin” (Хайруллаев 1993, 33). Ayni shu xususiyatlar sabab eng kam leksemaga ega boʻlgan til ham oʻz egalari nazdida yetarlicha ifoda imkoniyatlariga ega deb baholanadi. A. Qodiriy romanlari matnida oʻzbek tilining milliy xususiyatlari namoyon boʻlgan. Adib grammatik shakllarni oʻziga xos tarzda qoʻllash orqali ularning funksional imkoniyatlarini kengaytirishga muvaffaq boʻlgan. “O’tgan kunlar” romanida shunday jumla bor: *“Dutorni sozlash uchun **reza** kuylardangina olib turgʻan mashshoq, Otabek kutmagan joyda Navodan boshlab yuborgʻan edi.”* (O’tgan kunlar, 123) Jumlada kelgan reza soʻzi qisqa kuy ma’nosida kelgan. *Reza* (Reza f. — ushoq, parcha; yogʻoch qirindisi) soʻzining *rezavor* shakli ham mavjud ya’ni rezavor mollar (mayda xil mollar), rezavor

o'simliklar (mayda ekinlar) yoki rezalab kesmoq (maydalab kesmoq) (O'TIL 2007, 397) kabi holatlarda ham uchratamiz.

“O'tgan kunlar” romanida so'zlarning qo'llanilishi sejiloligi bilan o'qiguvchini har safar o'ziga tortadi. *“Otabek Hasanalining do'koni vositasida Ali bilan yaqinda tanishqan edi. Ul ichi kirsiz, **serkulki**, ochiq-qina bir yigit bo'lub, bek bilan go'yo ko'b yillardan beri bo'lg'an tanishlarcha muomala qilar edi.”* (“O'tgan kunlar”, 163) Bu yerda *serkulki* ta'rifi sifat ma'nosida kelgan bo'lib, Ali ismli yigitga kirishimli, tabassumli yigit ma'nolarida qo'llangan. Ta'kidlash kerakki, adib aksariyat hollarda tashqi ko'rinish, harakat, holatni tasvirlayotganda, albatta, qahramon ismini yodga oladi. Va ismning nechog'lik muvofiqligiga urg'u beradi.

Hozirgi kunda so'zlashuvdan chiqib borayotgan ayrim misollar ham mavjud: *“Bek bir-ikki **zarangni** ichkandan keyin, yamlanib ko'kka qarab yotib oldi. Undog' bo'lsa ustidan buni ichib yuboring, dedi kulib, bir **zarang** qimiz uzatdi.”* (“O'tgan kunlar”, 164) *Zarang* (1.yog'ochi qattiq daraxt 2.Zichlanib ketgan, qattiq, berk (yer haqida) (O'TIL 2007, 154-155) so'zi yog'och idishlarga nisbatan ham qo'llanishi mumkin. Bu yerdagi jumlada ham xuddi shunday yog'och idishga solingan ichimlik nazarda tutilgan. Bu yerda yozuvchi aynan ta'rif bermay to'g'ridan-to'g'ri zarang so'zini qo'llab ketganidan o'sha paytlarda bu so'z iste'molda ko'p qo'llanilganini anglashimiz mumkin bo'ladi. Hozirgi kun uchun bu so'z lakuna hisoblanadi ya'ni tushuncha bor ammo, bu so'zni o'rnini bosuvchi muqobil so'z qo'llanilmay qolgan.

Asarda so'zlashuv nutqida faol qo'llaniladigan so'zlar orasida insonga xos xususiyatlar va ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi so'zlar ham salmoqli ulushga ega. Zero, inson suhbat jarayonida, asosan, o'zganing ishlarini, yurish-turishini, xulq-atvorini, kechmishini tahlil qilishga, baholashga e'tibor qaratadi.

Asarda lakunalarning fe'l shaklida uchrashiga ham misollar keltiramiz. *“Ichkarida O'zbek oyim mehmonlarni kuzatib bo'lib, Kumush bilan onasidan **ho'ppak** olar (gina qilar) edi.”* (O'tgan kunlar, 188) Bu yerda *ho'ppak* so'zi O'zbek oyimning Kumush bilan uning onasidan gina qilayotgani haqidagi ma'no anglashiladi. Ho'ppak olar-gina qilar, biroz jaxli chiqar ma'nolarida qo'llangan bo'lib, *ho'ppak olar* so'zini fe'l lakuna sifatida qarash mumkin. Buni emotsiya, his-tuyg'u bilan bog'liq lakuna deb olish ham mumkin.

Kiyim va kiyinish bilan bog'liq har bir tushuncha azaldan muhim hisoblangan va xalq shevalarida ularning aksariyati to'liq nomlangan. Bu esa shevalardagi mazkur so'zlarning adabiy tildagi

shu sohaga oid lakunani to’ldirishda katta imkoniyatlarga ega ekanligini ko’rsatadi.

Predmet, kiyim bilan bog’liq lakuna sifatida hozirda ham uchrab turadigan *duxoba* so’zini ham asarda uchratishimiz mumkin. *“Zolning to’rida, kichkina haldor bir eshikcha yonida, atlas ko’rpacha ustida o’n besh yoshlar chamaliq, qizil duxobadan kiyingan ko’rkam bir o’g’lon palov yeb turar edi.”* (O’tgan kunlar, 38) Bu yerda *duxoba* so’zi kiyim ma’nosida kelgan bo’lib, ba’zan qimmatbaho matoli buyumlarga nisbatan ham qo’llanilgan. *“Endi duxoba va atlaslar ustidagina o’lturmoqqa qanoatlanmay o’z sha’niga, o’z qudratiga muvofiq tojlar, taxtlar yasamoqchi.”* (O’tgan kunlar, 59) (*Duxoba* 1 Orqasi ip, yuzi tekis va qalin ipak tuklar bilan qoplangan mato; baxmal, barxit. Qizil *duxoba*. Qora *duxoba*. *Duxoba* ko’rpa. Moshrang *buxoba* do’ppili, to’qqiz-o’n yashar chiroylikkina bola — bola-larning kattasi edi. (Oybek, Tanlangan asarlar) (O’TIL 2007, 796) Demak, *duxoba* qimmatbaho matoli kiyim yoki ko’rpalarga, umuman, matoli narsalarga nisbatan qo’llanilgan. Yana shunday narsa otiga nisbatan qo’llanilgan, milliy madaniyat bilan bog’liq lakunalaridan biri **to’qoch** so’zini keltirishimiz mumkin. *“O’zbek oyim bo’g’irsoq qovirtirish, talqon tuydirish, to’qoch yopdirish bilan mashg’ul bo’ldi.”* (O’tgan kunlar, 204) To’qoch (1 Katta bo’g’irsoq. 2 Kulcha non.) (O’TIL 2007, 269) so’zini hozirgi kunda so’zlashuvda uchratmaymiz. Bu jumlada yozuvchi to’qoch so’zini kulcha non ma’nosida qo’llagan. Bu so’zni milliy qadriyatlarimiz bilan bog’liq lakuna sifatida baholashimiz mumkin.

Til leksik tizimining boshqa sathlarga nisbatan juda faol va o’zgaruvchan ekanligi ko’pgina adabiyotlarda qayd etilgan. Bu o’zgarish, asosan, lisoniy, nutqiy ehtiyojlar sabab yuzaga keladi. Qayd etish kerakki, til va tafakkurning izchil taraqqiyotida dastlab tushunchaning paydo bo’lishi va uni nomlashga ehtiyoj tug’ilishi obyektiv haqiqatdir. Shu o’rinda lisoniy-nutqiy ehtiyojni tavsiflash zarurati paydo bo’ladi.

Misollarimizdan shuni ko’rishimiz mumkinki, lakunalar ko’proq pretdmetlarga doir bo’lishi mumkin. Shunday yana bir misolimiz *“objuvoz”*. Ammo, hozirgi kunda ham bu terminni ba’zi hududlarda qo’llanilishini uchratishimiz mumkin. *“Yaqin oradag’i objuvoz poyko’pining zarbi yerni silkitib-silkitib to’lqin berar edi.”* (O’tgan kunlar, 215) (*Objuvoz* (f. - suv + - yog’och yoki tosh o’g’ir) 1 Suv kuchi bilan yuradigan, sholi oqlaydigan qurilma. Salomni etakdagi objuvozdan sholi obketayotgan kishilar ko’ribdi. Sh. Xolmirzayev, Og’ir tosh ko’chsa. Sherbek o’z ovoizidan o’zi qo’rqib ketdi: yuragi

objuvozdek gurs-gurs urardi. S. Anorboyev, Oqsoy. 2 Shunday qurilma o'rnatilgan xona; objuvozxona.) bu misolni ham milliy qadriyatlarimiz bilan bog'lashimiz mumkin. Lakunalar ko'proq milliy qadriyatlar bilan bog'liqligi uchun realiyalar bilan o'xshab ketadi. Lekin hozir biz bir til ichidagi lakunalarni (introlingval lakuna) o'rganayotganimiz uchun bu misollarni lakuna sifatida olishimiz mumkin.

Jamiyat taraqqiy etib borar ekan, inson ruhiyatidagi o'zgarishlar va uning lisoniy imkoniyatlari davrning talab va ehtiyojlariga moslashib boradi. Ayni shu sabablar bilan til leksikasi ham o'z borlig'ini yangirtirib, yashartirib, to'kislashtirib hayotiy faoliyatini davom ettiraveradi. Tilning zamonlar osha yashashi va insonlarga aloqa vositasi sifatida xizmat qilishida vaqt o'lchovining ham o'z ta'siri bor. Davr o'tishi bilan barcha voqeiylik kabi tilda ham muayyan o'zgarishlar sodir bo'ladi va bu tabiiy jarayon sifatida tushunilishi kerak.

Ba'zi so'zlarimizning adabiy tilda muqobili uchrasada, uning boshqa ma'nolarda qo'llanilishi lakunalarni vujudga keltiradi. *"Yonchiqdan o'nga yaqin oltinlarni sanoqsizcha olib, qo'rboshig'a uzatdi: - Taqsir... sizga atag'an nazrimiz edi..."* ("O'tgan kunlar" 36-bet) Masalan, **yonchiq** (1 To'n, chakmon va sh. k. larning ichki yon tomoniga tikilgan cho'ntak(cha). -Hademay elga qahatchilik bo'lg'ay, ~ dedi \Bug'rohoji\ qalamtaroshini yonchig'iga solar ekan. M. Osim, O'tror. 2 Pul solish uchun yonda olib yuriladi-gan xaltacha; hamyon. Homid yonchig'ini chiqarib, bir qo'lidan ikkinchi qo'lga oltinlarni sanabtushira berdi. ("O'tgan kunlar".) (O'TIL 2007, 45) so'zini hamyonga nisbatan emas balki, kiyim ichidagi cho'ntakka nisbatan lakuna deb qarashimiz mumkin. Misol, *"Hasanali ham iljayib yonchiq kavlashka tutindi va. - O'g'ulmi, holva? - deb so'radi xotinidan."* (O'tgan kunlar, 214) Bu yerda kiyimi ichidagi cho'ntak nazarda tutilgan.

Abdulla Qodiriy so'z qo'llash mahorati shu qadar mohironaki, o'sha payt uchun shevaga oid so'z hisoblangan bo'lsada o'quvchiga estetik zavq bera oladigan tarzda jummalarni tuza olgan. *"Sodiqning javobi uning ustidagi yukni tag'in ham og'irlashtirg'andek sezilib ul boshini quyiga engashtirdi va chuvoq soqolini tuzatib fikrda qoldi."* (O'tgan kunlar, 102) (*chuvoq*: Chuvalangan, chuvalashib, chalkashib ketgan.2. Kunchuvoq ayn. oftobchuvoq. Qiz-kelinchaklar qalin ust-boshlarini tashlab, yengil kiyinib olishgan.. kizlar kunchuvoqqa o'tirib, kashta tikadi. N.Fozilov, Oqim. Chilla uyqusini olib bo'lgan ayiq polvon o'zini kunchuvoqqa tashladi. "Saodat".) (O'TIL 2007, 549) Chuvoq so'zi harakat-holat bilan bog'liq lakuna bo'lib, hozirgi kunda qo'llanilmaydi. Asarda chuvalashgan yoki chalkashib ketgan

deb qo'llashni o'rniga yozuvchi *chuvoq* soqoli deya ta'rif beradi. Balki etimologiyasiga ko'ra *chuvoq* so'zi chuvalangan yoki chalkashib ketgan so'zining qisqargan shaklidir.

Hayvonlar nomlari bilan bog'liq lakunalar ham mavjud. Adibning ochiq ifoda etilishi muloqot xulqiga to'g'ri kelmaydigan tushunchalarni salbiy bo'yoqli boshqa vositalar bilan qo'llagan holatlari kuzatildi. Fikrimizcha, bu kontekstda disfemizm sifatida namoyon bo'ladi. Biroq adibning voqelik, shaxs yoki narsa haqida yorqin tasavvur uyg'otish, shuningdek, o'quvchida kuchli taassurot qoldirish hamda o'zining munosabatini ochiq namoyon qilish maqsadi disfemizmlardan o'rinli va unumli foydalanishini ta'minlaydi. (Кадирова 2012, 17) *“Tovshingni o'chir, **mochaxar...** o'g'lingni o'lim'ga olib borayotqanim yo'q, nihoyati bir piyola choy ichadi-ku keladi!”* dedim. (O'tgan kunlar, 139) (Mochag'ar (f. ^s.b. - urg'ochi eshak| Mochaga nisbatli haqoratni bildiradi (ayollarga nisbatan qo'llanadi). Anovi qish-loqda Chinor degan bir mochag'ar bor edi.. bir domla bilan o'ynashib yurib, unga tegib oldi. Sh. Rizo, Qor yog'di, izlar bosildi. Iloji bo'lsa, u mocha/ar bilan boshlig'ingiz gaplash-sin. N.Qobil, Unutilgan sohillar.) (O'TIL 2007, 725) yozuvchi bu jumlasida haqoratli so'z sifatida qo'llagan *mochaxar* so'zi asalida urg'ochi eshak hayvonlariga nisbatan qo'llanilgan. Ammo jumlada hayvonga o'xshatish sifatida salbiy ma'noda qo'llanilgan. Yozuvchu birgina shu jumlasida bilan vaziyatni keskin axvoldaligini ko'rsatib bergan.

Xulosa

Abdulla Qodiriyning so'z qo'llash mahorati haqida o'z zamondoshlari va keyingi avlod adabiyotshunoslari tomonidan munosib fikrlar bildirilgan. Biroq til badiiy tafakkur mahsuli ifodalovchisi ekan, adib mahoratining ulug'vorligini ta'minlovchi asosiy vositadan biri bo'lgan til imkoniyatidan foydalanishini chuqur va atroflicha o'rganish dolzarb masala bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, adibning individual nutqiga atroflicha baho berish, lakunalar lug'atini tuzish, qo'llagan til birliklarining statistik tavsifini berish amaliy ahamiyatga ega.

Romanlarning til xususiyatlari chuqur lingvistik, lingvopoetik, lingvodidaktik, lingvomadaniy, kognitiv-pragmatik va lingvoma'naviy tadqiq etilishi lozim. Badiiy asarlarda qo'llanilgan ayrim bugungi kun uchun zarur bo'lgan grammatik vositalardan, lakunalardan bugungi kunda foydalanish, ularni muloqot jarayoniga olib kirilishi lozim.

Tildagi leksik lakunani to'ldirishda tilning reprezentativ (kuzatishda berilgan) shakli – nutq jarayoni muhim ahamiyatga ega.

Ayniqsa, barcha nutq ko'rinishlarini o'zida mujassamlashtira oluvchi badiiy asarlarni tahlil qilish orqali til ichidagi leksik lakunalarning to'ldirilishi, xususan, bu borada dialektizmlarning ahamiyati xususida yetarlicha tajriba to'plash mumkin.

Asarning (Abdulla Qodiriyning badiiy asarlarining) barcha qisimlari – to'liq matni, hech bo'lmaganda, yuqoridagi tarzda tahlil qilib chiqilganidan keyingina Abdulla Qodiriy asarlarining tili xususida, shevaga oid so'zlarni qo'llash mahoratiga aniq bir bahoni berish imkoniyati tug'iladi.

Albatta, bunday tahlillarsiz ham yozuvchi asarlari tiliga baho berish mumkin. Biroq bu baho nisbiylik harakteridagi bahodir. Yozuvchining "O'tkan kunlar" romani tili haqidagi barcha ijobiy fikrlar, qanchalik asosli bo'lmasin, hali qiyomiga yekazib aytilgan fikrlar emas, nisbiy fikrlardir. Yuqorida berilgan tahlillar ham "Abdulla Qodiriy o'z asarlari tiliga jiddiy e'tibor bilan qaragan, u xalq tilini bilgan, uning imkoniyatlaridan mahorat bilan foydalanishga harakat qilgan", – degan fikrni tasdiqlashga xizmat qiladi.

Jumla tuzishda so'z tanlashning nihoyatda muhim ekanligi adib tomonidan qayta-qayta ta'kidlangani bejiz emas. Chunki so'z fikrning aniq, lo'nda va mantiqli ifodasi uchun xizmat qilishi lozim. Abdulla Qodiriy ana shunga o'quvchi e'tiborini tortmoqchi. Mana shu o'zgachalik o'zbek adabiy tilining o'ziga xos tarzda sayqal topishini, umumxalq o'zbek tilining eng oliy shakli bo'lgan o'zbek adabiy tilining to'la, hozirgi kundagi holatida shakllanishini ta'minlagan, bu tilning boy, ta'sirchan, tushunarli, mantiqli, aniq nutq, jo'yali nutq tuzish uchun to'la yaroqli ekanligini isbotlaydi. Abdulla Qodiriy ijodini, uning o'lmas asarlarini jiddiy o'rganish, tahlil qilish, ijod yo'liga, yozuvchilik mahoratiga, tilimizga, tilga munosabatiga, xolis va to'la baho berish vaqti keldi.

Shu boisdan Abdulla Qodiriy asarlarini tahlil qilish orqali asardagi shevaga xos so'zlardan foydalangan holda lakunalarni aniqlaymiz. Bu holat, bir jihatdan, shevalarning olis tarixiy davrlar nafasini so'z semantikasida saqlab kelayotgan xazina ekanligini ta'kidlasa, ikkinchi jihatdan shevalarning adabiy tilni boyituvchi ichki manba sifatidagi xususiyatini asoslaydi.

Abdulla Qodiriy mohir so'z san'atkori sifatida o'z ijodida til va ma'naviyat, madaniyat mushtarakligining uyg'un holda ko'rinishlarini namoyon qilib, o'zbek ma'naviyati, milliy ibo, nazokat va andishani go'zal va dilbar tilimizda ifoda etish mahoratini namoyish etdi.

Adabiyotlar

- Rahmon, V. (2004). O‘zbek romanchiligining shoh asarlari. – T.: Adabiyot, badiiyat, abadiyat.
- Стернин, И.А. (1997). Лексическая лакунарность и понятийная безэквивалентность. – Воронеж.
- Xolmanova, Z. Nasriyeva D. (2022). O‘zbek shevalaridagi lakunar birliklar lug‘ati – Toshkent: Bookmany print.
- Дунь, Н.Л. Интролингвальные лакуны в лексической системы русского языка. Вісник СумДУ. Серія філологія.
- Стернин, И.А., Быкова Г.В. (1998). Концепты и лакун. // Методы исследования языкового сознания. – М.
- Vinay, J., Darbelnet J. (1958). Stylistique comparee du fraicais et de l’anglais. – Paris.
- Толипова, Д. (2023). Лексические лакуны в узбекском и русском языках. дисс. ... (PhD). филол. наук. – Т.
- Oybek. (1935). Abdulla Qodiriyning ijodiy yo‘li, T. 9-tom.
- Abdulla Qodiriy. (2007). O‘tgan kunlar. – T.: Sharq.
- Чориева, З. (2006). Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романидаги мактубларнинг луғавий-маъновий ва услубий хусусиятлари: Филол. фан. номз. ...дисс. автореф. – Тошкент.
- Usmonova, Sh. (2014). Lingvokulturologiya (fanidan ma’ruzalar kursi) – T.: Universitet.
- Ўзбек тилининг изоҳли луғати (2007). 1—5 том. Ўзбекистон миллий энциклопедияси.
- Кадирова ,Х. (2012). Абдулла Қодирийнинг эвфемизм ва дисфемизмдан фойдаланиш маҳорати: Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент.
- Abdurazzoqov, E. (2023). Abdulla Qodiriy romanlari tilining o‘ziga xos xususiyatlari”, nom.diss., – Тошкент.
- Лафасов, Ў. (2006). Қодирийнинг изоҳловчиларни қўллаш маҳорати //Ўзбек тили ва адабиёти. – Тошкент.

Lacunar units in the novel “O’tgan kunlar”

Shaxlo Baxodirova¹

Abstract

Looking at the novels of Abdulla Qadiri, we can be sure that the words chosen by the writer from the treasury of our native language to express the story of the work and reveal the character of the characters are natural, the way they are used and the fluency of the writer’s language. The purpose of writing the article is to collect the gaps in the author’s novel and analyze them. The founder of Uzbek novelism is the great writer Abdulla Qadiri, who made a significant contribution to the development of Uzbek literature. Some work is being done on the linguistic study of Abdulla Qadiri’s works. However, it is necessary to continue these works in a very serious and systematic way. Abdulla Qadiri’s creativity and works serve as a source and object for many new studies. The collected lacunae serve as one of the steps taken to enrich the Uzbek literary language.

Key words: *Lacuna, skill, dialect, vernacular, lexicon, novel, modern, research, word without alternative.*

References

- Rahmon, V. (2004). King works of Uzbek novelists. Adabiyot, artyyat, abadiyat, – T.
- Sternin, I.A. (1997). Lexical lacunarity and conceptual non-equivalence. –Voronezh.
- Kholmanova, Z. (2022). Nasriyeva D. Dictionary of lacunar units in Uzbek dialects – Tashkent: Bookmany print.
- Dunn, N.L. Introlingual gaps in the lexical system of the Russian language. Visnik SumDU. Philology series.
- Sternin, I.A., Bykova G.V. (1998). Concepts and lakuns. Methods of linguistic research.
- Vinay, J., Darbelnet J. (1958). Stylistique comparee du fraicais et de l’anglais. – Paris.
- Tolipova, D. (2023). Lexical lacunae in Uzbek and Russian languages. diss. ... (PhD). Philol. science – T.
- Oybek. (1935). Creative path of Abdullah Qadiri. – T., ten tom, 9th tom.

¹ Bakhodirova Shakhlo - a basic doctoral student of Chirchik State Pedagogical University

E-mail: shaxlo.bakhodirova@mail.ru

ORCID: 0009-0002-4094-1879.

For reference: Bakhodirova Sh.B. Lacunar units in the novel “O’tgan kunlar”. *Uzbekistan: language and culture. Linguistics.* 2024-2: 88-99.

Abdulla Qadiri 2007. The past days. – T.: Sharq.

Chorieva, Z. (2006). Lexical-spiritual and stylistic features of the letters in Abdulla Qadiri's novel "O'tkan kunlar": Philol. science. name ... diss. autoref. –Tashkent.

Usmanova, Sh. (2014). Lingvokulturology (a course of lectures on the subject) –T.: University.

Explanatory dictionary of the Uzbek language (2007). volumes 1-5 "National Encyclopedia of Uzbekistan", State Scientific Publishing House.

Kadyrova, Kh. (2012). Abdulla Qadiri's skill in using euphemism and dysphemism: Philol. science. nomz... diss. – Tashkent.

Abdurazzokov, E. (2023). Peculiar features of the language of Abdullah Qadiri's novels. – Тошкент.

Lafasov O'. (2006). Kadiri's ability to use interpreters//Uzbek language and literature. – Tashkent.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochtasiga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi

“O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any

opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*.

Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE
Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text (“As of July 19, 2008, the McDonald’s Corporation listed on its website . . .”). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. “Google Privacy Policy.” Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald’s Corporation. 2008. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald’s 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.

Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.

Website: www.linguistics.tsuul.uz

E-mail: linguistics@navoiy-uni.uz
linguistics1navoiy@gmail.ru

Bosishga 25.03.2024-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturası.
Nashr b.t. 10,25.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida
tayyorlandi va sahifalandi.

"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.

Adadi 300 nusxa. Buyurtma №54

Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.